

Negocjacje z rzeczywistością. Fikcje fanowskie o realnych osobach jako forma kulturowej transgresji

Agata Włodarczyk

Streszczenie

Celem rozprawy składającej się z sześciu rozdziałów, wstępu i zakończenia jest przyjrzenie się wciąż nie w pełni opisanej praktyki fanowskiej, którą jest wykorzystanie osób rzeczywistych przez fanów. Poprzez zastosowanie etnograficznych oraz jakościowych metod badawczych analizuję pozyskane w trakcie badania wywiady (między 2017 a 2018 rokiem), uzupełniając tak zebrany materiał analizą materiałów cyfrowych, w tym audiowizualnych.

W rozdziale pierwszym omawiam przemiany w rozumieniu oraz opisie subkultur w socjologii oraz w kulturoznawstwie, aby nakreślić cechy fandomu jako specyficznej grupy społecznej. Z tak zarysowanej historii wyłania się obraz ponowoczesnych post-subkultur, charakteryzujących się inną strukturą więzi społecznych, brakiem organizacji oraz spajającej je ideologii. W dalszej części pracy dokonuję rozpoznania teoretycznego dotyczącego kultury popularnej jako tej, z którą nierozłącznie związana jest działalność fanowska. Spośród przedstawionych w tej części różnych spojrzeń na kulturę popularną najważniejsza jest dla mnie refleksja Johna Fiske'a (2010), traktującego ją przede wszystkim jako akt odbioru. Tę część pracy kończą rozważania dotyczące czerpanej z kontaktów z kulturą popularną przyjemności oraz afektywna relacja pomiędzy odbiorcami a tekstami kultury. Odwołam się tutaj ponownie do refleksji Johna Fiske'a (2010), uzupełniając jego rozważania funkcjonalną teorią emocji Nica Frijdy (Zdankiewicz-Ścigała, Maruszewski, 2004).

W rozdziale drugim omawiam przyjętą w pracy metodologię badań. Jak i omawiam pytania badawcze, które pokierowały doбором zastosowanych w badaniu metod. Stawiane w niniejszej pracy pytania dotyczyły (1) powodów, dla których osoby włączają się w fandom, (2) roli, jaką pełni w ich życiu, (3) praktyk fanowskich, w które angażowały się moje respondentki i respondenci; (4) ich opinii na temat przekraczania „czwartej ściany” a także, przede wszystkim (5) postrzegania praktyk fanowskich uwzględniających osoby rzeczywiste. W tej części pracy znalazła się również charakterystyka metod, grupy badanej oraz opis przebiegu badania.

Rozdział trzeci odnosi się do jednej z najważniejszych kwestii dla tej pracy – definicji „fana” oraz „fandomu”, wspieranych z jednej strony dotychczasową akademicką refleksją, a z drugiej wypowiedziami moich rozmówczyń i rozmówców. W tej części pracy dokonuję najpierw przeglądu dotychczasowych badań nad fanami, dzielone na trzy fale (Gray, Sandvoss, Harrington, 2005; Zubernis, Larsen, 2012), obrazujące rozwój tej dziedziny badań oraz dominujące w nich trendy. Na tym tle dokonuję przeglądu różnych propozycji zdefiniowania „fana”, od której przechodzę do próby zdefiniowania oraz opisu „fandomu”. Analizuję w tym miejscu również koncepcję przemysłu kulturowego, wywodzącego się ze współczesnego myślenia o kulturze popularnej, aby na tym tle omówić jedną z najważniejszych metafor opisujących fanowską aktywność – klusownictwa. W dalszej części rozdziału porównuję to, jak niegdyś portretowani byli fani w pracach naukowych oraz mediach, a jak po roku 1992, uważanym za rok wyłonienia się współczesnych studiów fanowskich. Podobny historyczny rys jest niezbędny, aby pokazać, jak

wczesne, pejoratywne znaczenia powiązane z kategorią „fana” wpływają na współczesne odbieranie praktyk fanowskich, próby regulowania zachowań uznawanych za nieodpowiednie albo przekraczające społeczne status quo. A także, jak wciąż nawet na współczesnych fanów oddziałuje negatywny obraz fana jako odbiorcy kultury popularnej.

W rozdziale czwartym przyglądam się bliżej przekraczaniu czwartej ściany tak przez fanów, jak i osoby związane z tekstami kultury, które są obiektami fanowskiego zaangażowania, próbując je przy tym usystematyzować. Umowna granica, która do tej pory gwarantowała fanom względne bezpieczeństwo tworzenia prac fanowskich (*fanworks*) w erze mediów społecznościowych oraz coraz większej widzialności fanowskiej została albo zupełnie zburzona, albo przesunięta tak bardzo, że już prawie niczego nie chroni przed upublicznieniem. Z jednej strony specjaliści od marketingu z chęcią kapitalizują fanowskie zaangażowanie, a z drugiej wykazują przy tym niezrozumienie mechanizmów działania fandomów. Omawiam tę kwestię na przykładzie najważniejszych konfliktów spowodowanych źle zaprojektowanymi kampaniami, umieszczania odniesień do kultury fanowskiej w serialach, a także dwóch spotkań obsad seriali z ich fanami zarejestrowanych w czasie San Diego Comic-Con z 2014 roku. Rozdział kończą rozważania dotyczące tego, jak owo przekraczanie czwartej ściany odbija się na fanach.

Kolejna część pracy koncentruje się na najstarszej i prawdopodobnie najbardziej znanej praktyce fanowskiej, którą jest fanfiction. Przedstawiam w nim ogólną charakterystykę prac transformatywnych, aby od niej przejść do szczegółowego omawiania fanfiction. Następnie przechodzę do próby zdefiniowania tego, czym w zasadzie jest fanfiction. W dalszej części rozdziału staram się przybliżyć kwestię miejsca fików w relacjach międzytekstowych oraz intermedialnych, ich intertekstualność (Kisteva, 1980) i powiązaną z nią hipertekstualność (Genette, 2014). Opisuję również wypracowaną oraz popularną w *fan studies* ideę traktowania fanfiction jako tekstów archontycznych (*archontic*) (Derecho, 2006), a także kontrastuję je z podejściem do fików jako realizacji idei baz danych (Azuma, 2001), opartą o logikę postmodernistycznych narracji, wywiedziona od idei symulaków Jeana Baudrillarda. Z tego punktu przechodzę do sposobów przepisywania tekstów źródłowych zaproponowanych przez jednego z pionierów współczesnych badań nad fanowskimi pracami, Henry’ego Jenkinsa (2013). Od tak zarysowanego tła przechodzę do omówienia motywacji, które stoją za powstawaniem prac fanowskich – pragnienia dalszego obcowania ze światem wyobrażonym (*more from*) oraz tak samo wynikające z emocjonalnej potrzeby doświadczania kanonicznego tekstu: „co jeszcze” (*what else*) i „a co, jeśli” (*what if*) (Pugh, 2009). Tę część pracy kończą rozważania dotyczące prawa autorskiego, którego zapisy oraz regulacje nie pozostają bez wpływu na fanowską twórczość zależną.

Ostatni rozdział pracy, szósty, omawia tę praktykę fanowską, która najwyraźniej przekracza granice między światem fikcji, a rzeczywistością – *real person fiction* (RPF). To w niej odnaleźć można tropy wykorzystywania osób jako bohaterów. Rozważania dotyczące RPF rozpoczynam od próby odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób fani traktują bohaterów takich prac – jako fikcyjne, skonstruowane przez siebie twory czy może jako osoby rzeczywiste. W kolejnym podrozdziale próbuję zrekonstruować historię powstawania RPF oraz ich publikacji w fanzinach, opierając się na nielicznych opracowaniach oraz fanowskich świadectwach. Następnie przechodzę do omówienia RPS, czyli slashowego podgatunku RPF w postaci studium przypadku jednej z moich respondentek. Na koniec opisuję również coraz większą widzialność tej praktyki w mediach.